

Kiad. Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, 26, kiad. WAITZ, Georg, München 1882; magyarul: BODOR József, ~ krónikája..., Temesvár, 1916; uó, A magyar középkor irodalma, szerk. V. KOVÁCS Sándor, 1984.

Ir. MISKOLCZY István, ~ „Description”, Kalazantinum 1902. V. A.

ANDREAS NICOLAI, Frater → **ANDREA DI NICCOLÒ d'Ungheria**

ANDREAS PANNONIUS (? , 1424 k.-?, 1505 után): latin teológiai művek szerzője. Saját szavai szerint öt évig Hunyadi katonája. 1445-től kartauzi szerzetes Velencében és Bolognában. 1460-tól a ferrarai kolostor vikáriusa. 1471. aug. 19. előtt Paviába került. Az első mo.-i humanista nemzedék tagja. Neves kortársak (Candiano Bollani, Bornio da Sala) ajánlották neki műveiket. Biblia-kommentárjaiból fennmaradt az Énekek Énekéhez írt misztikus magyarázata (*Expositio super Cantica Cantorum*, OSZK). Királytükre Mátyásnak szól 1467-es ajánlással (*De regiis virtutibus*, Biblioteca Apostolica Vaticana) átdolgozta Hercole d'Este ferrarai hg.-nek (*Libellus de virtutibus*), ugyanebben a kódexben Borso d'Este (†1471) emlékének adózik elmélkedése az emberi lélekről (*Libellus super decessu domini Borsi ducis*, Modena Biblioteca Estense).

M. Két magyarországi egyházi író a XV. sz.-ből, kiad., bev. FRAKNÓI Vilmos és ÁBEL Jenő, 1886; -, Könyvecske az erényekről Korvin Mátyásnak ajánlva, ford. BORONKAI Iván = A magyar középkor irodalma, 1984.

Ir. RÉVÉSZ Mária, ~ és Bornio de Sala, EPHK 1935; HORVÁTH János, ifj., ~ Cantica Cantorumjának forrásai, EPHK 1939; DÁM Ince, ~ ferrarai priorságának viszontagságai, Civitas Dei 1956. M. Zs.

ANDREIS, Francisco de → **TRANQUILLUS, Andronicus Dalmata**

ANDREIS, Matthaues, Tragurinus; Andronicus (életéről adat 1502-ből): humanista költő. A híres dalmáciai Traù családból való; életéről nincsenek adatok. II. Ulászló m. kir. és Anne de Foix esküvőjére epithalamiumot írt Csáky Miklós csanádi püspöknek szóló ajánlással.

M. Epithalamium in nuptias Vladislai ... regis et Annae Candaliae reginae, kiad. JUHÁSZ László, Lipcse, 1933.

Ir. BÁNFLI Florio, Matteo Andreis de Traù ... Archivio Storico per la Dalmazia, 1938. P. K.

ANDRITSCH, Johann (Budafok, 1922. ápr. 23.): történész. 1946-tól a grazi egyetemen tanult, 1950-ben, 1953–1984 között a grazi és judenburgi gimnáziumban tanított. 1949-től a grazi egyetem Tolmácsképző Intézetének, 1969-től Történeti Intézetének tanára. A Historische Landeskommission für Steiermark tagja.

M. Ungarische Geisteswelt von der Landnahme bis Babi, Baden-Baden, 1960; Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz 1586–1782, Graz, 1965; Das Ungarnbild in der österreichischen Historiographie des Mittelalters = WIESFLECKER-Festschrift, uo., 1983.

Ir. Bibliographie der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität, Graz, 1986. F. K.

ANDRONICUS, Matthaues, Tragurinus → **ANDREIS, Matthaues, Tragurinus**

Androvics Miklós könyvtára (1777): 224 kötetből álló kanonoki magánkönyvtár Egerben. A gyűjtő 1740-ben fejezte be tanulmányait a római Collegium Germanicum-Hungaricumban; egri kanonok, kispépost, 1752-ben szemináriumi prefektus. Halálakor (1777) készült könyvtárának jegyzéke; a possessorbejegyzéssel ellátott kötetek az egyházm.-i könyvtárba kerültek. ~ a korai felvilágosodás katolikus szellemiségét tükrözi.

Ir. BITSKEY István, ~, MKsz 1974. Bt. I.

ANGELINI, Maria Teresa (Bologna, 1945. dec. 23.): irodalomtörténész. Klasszika-filológia és m. szakon végzett a bolognai egyetemen. 1969-ben doktorált; 1971-től lektor az ELTE ol. tanszékén. Nyelvtankönyvíró és az ol.-m. irodalmi kapcsolatok kutatója.

M. La fortuna di József Katona in lingua italiana, Giano Pannonio, 1986. F. Zs.

ANGI István (Ozsdola, 1933. okt. 16.): esztétikai szakíró. 1951-ben érettségizett Kézdivásárhelyen. 1958-ban zenetanári diplomát szerzett Kolozsvárt. A főiskolán maradt, a zeneesztétika tanára lett. 1963–65-ben aspiráns volt Moszkvában. *Zene és affektivitás* c. dolgozatával elnyerte a filozófia doktora címet. Gyűjteményes kötetéért 1977-ben a

ÁRKOSI GELEI Benedek (Árkos, ?–Kolozsvár, 1661. ?): unitárius egyházi író. A kolozsvári unit. kollégiumban tanított, majd 1636–1645 között Páduában tanult. Nem tudni, azonos-e azzal az Árkosi Benedekkel, aki 1642–43-ban németalföldi egyetemekre iratkozott be. Hazatérte közben tisztázatlan, talán politikai természetű okokból csaknem egy esztendő telt III. Ferdinánd linzi börtönében. A filozófia és az orvostudomány magisztere, 1645–1661 között Kolozsvárt tanított. Páduában megjelentetett két művet (*Philosophiae et medicinae elogium*, 1639; *Oratio in laudem Sacrosanctae theologiae*, 1640); kéziratos latin nyelvű teológiai munkái (*De locis [...] inter trinitarios et unitarios controversis; Versus in exequias [...] Francisci Mikó*) elvesztek. M. nyelvű elmélkedés és imádságoskönyve rendkívül népszerű volt, sok másolatban maradt fenn. Nem tudni, hogy az ő, vagy Árkosi Tegző Benedek nevéhez köthető-e a Burgersdijck leideni professzor filozófiai művéhez írott megjegyzéseket tartalmazó latin nyelvű mű (*Annotatioes ad ideam philosophiae naturalis*, ms., Kvár, unit. kollégium kézirattára).

Ir. KANYARÓ Ferenc, ~ korfestő elmélkedései és hazafi-as imái, *KerMagv* 1905; GÁL Kelemen, A Kolozsvári unitárius kollégium története (1568–1900), 2, Kvár, 1935.

Bz. M.

ÁRKOSI TEGZŐ Benedek (? , 1629–1630 k.–?, ?): unitárius tanár. A kolozsvári kollégiumban, majd 1651–54-ben Oderafrankfurtban és Leidenben tanult. 1654-től a kolozsvári kollégium tanára. Vagy ~, vagy Árkosi Gelei Benedek írta azt a lat. munkát, amely Burgersdijck leideni professzor filozófiai művéhez írott megjegyzéseket tartalmaz.

Ir. GÁL Kelemen, A kolozsvári unitárius kollégium története (1568–1900), Kvár, 1935.

Bz. M.

ÁRKOSI-FERENCZI Kálmán (Medesér, 1877. ?–?, 1918. ?): író, költő. Államtudományi doktor, 1897-ben állami pénzügyi szolgálatba lépett.

M. Költemények, 1904; Rajongó. Regény versekben, 1904; A pálfalvi szélmolnár, r., elb., 1911; Guzsajásban [!], elb., 1914.

Ho. E.

ARMBRUST Kristóf, *Ormprust* (Nagyszében, ?–Pozsony?, 1600. dec. 3.): énekszerző. Szász származású. Szülővárosában, a bécsi és a padovai egyetemen tanult 1547-ig. Bécsben a m. kancellária, 1555-től a pozsonyi m. kamara számadástestere. 1550-ben Augsburgban, németül írta asszonycsúfoló énekét; maga fordította magyarra.

M. A gonosz asszonyembereknek erkelcsekről való ének, Bécs [1550–1551]; RMKT 16, 6, 1896.

Ir. KULCSÁR Adorján, Asszonycsúfolók, It 1944; EMBER Győző, Az újkori magyar közigazgatás története, 1946; HORVÁTH János, A reformáció jegyében, 1957. P. K.

ARMPRUST Kristóf → **ARMBRUST Kristóf**

ARMPRUSTER Kristóf → **ARMBRUST Kristóf**

ARNÓTHY Kriszta; *Kovách* (Bp., 1930. nov. 20.): író. Kovách Aladár húga. 1945-től Ausztriában, 1952-től az NSZK-ban élt, majd Franciaó.-ban telepedett le. 1955-től franciául ír. Jelenleg Svájcban él. 1958-tól a M. Írók Szövetsége Külföldön választmányi tagja. Munkásságát a Grand Prix Vérité (1955), és a Prix des Quatres Jury (1970) díjjal is elismerték.

M. Wanda, r., München, 1950; Haldokló Budapest, naplójegyzetek, Köln, 1952; Szüret Badacsonyban, elb., München, 1952; A világ kedvence, r., uo., 1953; Dieu est en retard, r., Párizs, 1955; Il n'est pas si facile de vivre, visszaemlékezés, uo., 1957; Le guérisseur, r., uo., 1958; Women of Japan, tan., London, 1959; Pique-nique en Sologne, r., Párizs, 1960; Le cardinal prisonnier, r., uo., 1962, magyarul, A fogoly bíboros, 1991; La peau de singe, d., uo., 1962; La saison des Américains, r., uo., 1964; Le jardin noir, r., uo., 1966; Jouer à l'été, r., uo., 1967; Aviva, r., uo., 1968; Chiche!, r., uo., 1970; Un type merveilleux, r., uo., 1972; Lettre ouverte aux rois nus, esszé, uo., 1974; Le grand complot, tan., Neuilly, 1975 (J.-L. C. Free-vel); Le Cavalier mongol, elb., Párizs, 1976; J'aime la vie, r., uo., 1976, magyarul, Szeretem az életet, 1990; Le Bonheur d'une manière ou d'une autre, r., Párizs, 1978, magyarul, Utak a boldogsághoz, 1990; Toutes les chances plus une, r., Párizs, 1980, magyarul, A győzelem ára, 1990; Jeux de mémoire, r., Párizs, 1981; Un paradis sur mesure, r., uo., 1982; L'ami de la famille, r., uo., 1984; Le trouble-fête, r., uo., 1986; Vent africain, r., uo., 1989, magyarul, Afrikai szél, 1990.

Ir. TÓTH László, ~, Szüret Badacsonyban – Wanda, *KatSz* 1952; TÓTH László, Francia regény a bíborosról, *KatSz* 1963; VÁRKONYI Tibor, Christine és Ágota, *MNemzet* 1990. 29. sz.

N. Cs.

netírók írják, kísérletet téve az európai történelem új megközelítésére. A kiadó további fontosabb könyvsorozatai: A Kútnál (történetfilozófia), Circus Maximus (történetírás), Kísértések (A szellem kalandjai, ráció és misztika), Világváros, Veszedelmes Viszonyok (Lélektan, szerelemfilozófiák, emberi kapcsolatok), East-European Non-Fiction (Kelet-Közép-Európa gazdaság- és társadalomtörténete), Mesteriskola (a szellemtudományok klasszikusai). *Ba. M.*

Atyjafiaitul eladatott József (1657): magyar nyelvű, kéziratos iskoladráma Kassáról. Teljes címe: *Idvezítőnk szenvedésének példája ~.* Forrása: Teremtés könyve, 37. r. Szövege nem maradt fenn, csak tartalmi összefoglalásából ismeretes.

Ir. MÁLYUSZNÉ CSÁSÁR Edit, Egy jezsuita dráma vázlat, It 1944. P. M. Sz.

AUER István (Bácsordas, 1877. dec. 31.–Magyarürög, 1938. febr. 8.): költő, író, műfordító. Teológiai, jogi és filozófiai tanulmányai után 1894–1908-ban az Alkotmány munkatársa, 1896–1905 között a Christliches Volksblatt c. hetilapot szerkesztette. 1908-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Min. alkalmazottja volt. Versei és főleg németből készült fordításai katolikus szellemiséget tükröznek.

M. Vergődés, v., 1901; Amerre én járok, elb., 1905; Gólyafészek, gyermekv., Kalocsa, 1929. Cs. M.

AUER, Johann Ferdinand (Pozsony, 1640. aug.-szept.?–Pozsony, 1698–1702?): naplói-író. Ném. iparoscsalád gyermeke. 1663. aug. 7-én a párkányi csatában mint hadnagy fogságba esett; Konstantinápolyba hurcolták. 1674. máj. 10-én fogolycserével szabadult. Ném. nyelvű naplóját a Héttoronyban írta. Nem száraz adatokat közölt, hanem az események által felidézett lelkiállapotát tárta fel. A vallatásokról szóló fejezeteiből kiderül, mennyire félték a törökök Zrínyi Miklóstól, s hogy a foglyok miként igyekeztek róla kitérő válaszokat adni. A napló java részben a Konstantinápolyig tartó út szenvedéseiről, a fogolycsere-tárgyalásokról, a remények és csalódások váltakozásáról szól.

Kiad. Auer János Ferdinánd pozsonyi nemes polgárnak héttornyai fogságában írt naplója 1664, kiad., bev. LUKINICH Imre, 1923.

Ir. PUKÁNSZKY Béla, Magyarország törökkori történetének forrásai. Auer János Ferdinánd pozsonyi nemes polgárnak héttornyai fogságában írt naplója 1664., EPKH 1925. Cs. F.

AUER Pál (Bp., 1885. okt. 3.–Párizs, 1978. jún. 21.): emlékiratíró. 1906-ban Avar Pál néven Benedek Marcellal közös kötetben műfordításai jelentek meg (*Idegen költők*). 1908-ban jogi diplomát nyert. 1919-ben Mo.-ot képviselte a Nemzetek Szövetségét előkészítő konferencián. 1936-ban a Journal de Genève mo.-i munkatársa. 1946-ban kisdzappárti országgyűlési képviselő, 1946–47-ben párizsi követ. 1947. jún. 2-án lemondott, Párizsban maradt. Számos dolgozatában az Egyesült Európa eszméjét képviseli.

M. Fél évszázad. Események, emberek, visszaemlékezések, Washington, 1971. Ke. Á.

AUGUSTINI Sámuel; Ab Hortis (Nagyolomnic, 1729. aug. 26.–Szepesszombat, 1792. ápr. 10.): evangélikus lelkész, természettudós. Lőcsén, 1746-tól Eperjesen tanult; 1754–57-ben a wittenbergi, greifswaldi és berlini egyetemeket látogatta. 1758-tól Lőcsén konrektor, 1761-től Szepesszombatban lelkész. Geológiai és botanikai műveket jelentetett meg folyóiratokban. 1775–76-ban a bécsi *Allergnädigst privilegierte Anzeigen*ben cikksorozatot közölt németül a mo.-i cigányságról.

M. Topographische Beschreibung des Flusses Poprad [...] aus dem Jahr 1782, kiad. WEBER, Rudolph, Késmárk, 1900. Sz. N. L.

AUGUSTINUS MORAVUS →AUGUSTINUS OLOMUCENSIS

AUGUSTINUS OLOMUCENSIS; Augustinus Moravus (Olomuc, 1467. márc. ?–Olomuc, 1513. nov. 3.): humanista polihisztor. Német család fia, eredeti neve Käsénbrot. Itáliában tanult; filozófiai- és kánonjogi doktor 1497–1511 között II. Ulászló budai kancelláriai titkára; Cseho. alkanclárja. A Sodalitas Litteraria Danubiana szorgos tagja.

M. De modo epistolandi ... cum nonnullis epistolis, Venetia 1494; Catalogus episcoporum Olomucensium, Bécs

1511; Tractatus de secta Waldensium ..., Olomuc, 1529; Dialogus in defensionem poetices, kiad. SVOBODA, Karel, Prága, 1948.

Ir. ÁBEL Jenő, Magyarországi humanisták és a Dunai Tudós Társaság, 1880; Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, 1, Prága 1966; MIKÓ Árpád, Az olomuci Albert-Corvina ~-könyve, Művtért 1975.

P. K.

Augusztus–Szeptember–Október (1945. aug.–okt.): irodalmi és kulturális szemle. A Pesterzsébeti Munkás Kultúrszövetség lapja. Felelős kiadója Földeák János volt.

M. P. J.

AUNER Márton (Kolozsvár?, ?–Kolozsvár?, 1680 után): naplóíró. Valószínűleg a kolozsvári aranyműves céh tagja, 1675-ben a vároosi százak tanácsába választották.

Kiad. JAKAB Elek, Broser Péter élete és krónikája, KerMagv 1895 [közli ~ naplóját, de szerzőjét ismeretlennek mondja]; LUKINICH Imre, A kolozsvári ~ és Broser Péter naplója, ErdMúz 1903.

Ir. KEMÉNY Katalin, Erdélyi emlékirók, ErdMúz 1932.

H. E.

Aurora (1822–37): irodalmi zsebkönyv; kötetek a feltüntetett év előtti decemberben jelentek meg. Szerkesztette Kisfaludy Károly, 1832-től Bajza József. Kultsár Istvánnak a Hazai és Külföldi Tudósításokban megjelent felhívására jött létre. Anyagilag leginkább a pesti írók járultak hozzá, s létrejöttével Pest-Buda végleg a m. irodalom központjává vált. Az ~ kezdetben 700 példányban jelent meg. Eleinte nem volt határozott arculata, a klasszicizáló és a szentimentális ízlés uralkodott benne. Újdonsága, hogy Kisfaludy mellőzte az alkalmi verseket, a szokványos antik mitológiai hivatkozásokat. A régi ízlés ellenére az ~t két új irányzat jellemzi: a nemzeti múltba forduló epikum és a maradi nemesség bírálata a szerkesztő elbeszéléseiben. Kisfaludy elterjesztette a Kazinczy által kezdeményezett irodalmi nyelvet. Nőírók szerepeltetésével is azt jelzi, hogy az irodalmat a nemzeti-társadalmi fejlődés szolgálatába kívánta állítani. 1824 elején Kisfaludynak sikerült az alapítótól anyagilag megváltani az ~t, s fokozódó igényességgel önállóan szerkesztette. Kiszorította az arisztokratákat, mellőzte az idősebb írókat (Kazinczyt, Kisfaludy Sándort, Horvát Istvánt, Vitkovics Mihályt, Döbrentei Gábort).

Fiatalok írásai tűntek fel az ~ lapjain. 1823-ban Bajza József, Toldy Ferenc, 1824-ben Vörösmarty Mihály, Czuczor Gergely munkái. Kisfaludy tudatosan szervezte zsebkönyve köré a szegény köznemesi vagy nemtelen sorból jött pályakezdeket: irodalmunkban először azonos elvű nemzedék szerveződött együvé. 1824-től sorra jelentek meg a múltba néző, romantikus epika termékei, Czuczor és Vörösmarty alkotásai. A múltból merített dicsőséges képek egyre inkább telítődtek a kortársaknak szóló tanulságokkal. Erre maga a szerkesztő is példát adott *Mohács* c. elégiájával. 1826-ben érte el a zsebkönyv első csúcspontját; utána az országgyűlés eredménytelenségén érzett közéleti csalódás tükröződik az ~ban is. Itt nyert teret az új irányzat, a népiesség. 1828-tól ismét kiváló ~-kötetek jelentek meg; 1829-ben Kölcsey *Himnuszát* közölte, Vörösmarty *Zrínyijét*, továbbá balladákat, románcokat tőle s a szerkesztőtől. Jelentős újdonsága Kisfaludy 24 népdala. Kisfaludy halála után Bajza József szerkesztette. Működése párhuzamos a reformmozgalmak kibontakozásával. Az irodalom addigi nemzeteszméltető szerepét a politika vette át. Bajza éppoly igényes volt, mint elődje. Az ~t még egységesebbé tette. Teret adott a terjedelmes műfajoknak, naplót, útleírást, elmélkedést is közölt. Az ~ külseje is szebb lett. Terjedelme megnőtt, 16-odrétt helyett 12-edrétt méretű. Bajza tért nyitott Vörösmarty előtt; akadt olyan ~ kötet, melynek negyedét az ő műveiből állította össze. A népiességnek Czuczor lett a fő képviselője. Az ~ másik fő lírai törekvése a Bajza ösztönözte szentimentális költészet, az almanachlíra. Egész iskola alakult a szomorúság, melankólia, halálváras megverselőiből. Szinte minden évben csatlakozott az ~hoz egy-egy Bajza nyomán induló ifjú költő: 1832-ben Gaal József, 1834-ben Kunoss Endre, 1835-ben Garay János, 1836-ban Tóth Lőrinc. Az ~ prózája fellendült, helyet adva a liberalizmussal megerősödő realista törekvéseknek. A nemesi osztály bírálata, a liberalizmus plebejus demokratikus értelmezése kapott hangot Vajda Péter novelláiban. Az ~ utolsó köteteiben ismét felerősödött a nemzeti ellenállás hangja, az önkény elleni küzdelem. Ennek legjelentősebb művészi tanúságtétele Vörösmarty *Szózata*. A

rajza és versei elvesztek. Itáliai utazását Hunyadi Ferenc verse örökítette meg (*Ephemerone seu Itinerarium Bathoreum*, Krakó, 1586). Palestrina neki és B. Istvánnak ajánlotta motettáskönyvét. 400 kötetes könyvtárának nagy részét 1608-ban elárverezték. Áprily Lajos drámában állított emléket személyének (1969).

Ir. VERESS Endre, ~ b. püspök könyvtára, MKsz 1905; BARLAY Ö. Szabolcs, *A humanista ~ és itáliai útja*, ItK 1964; *Magángyűjtemények Magyarországon, 1551-1721*, szerk. MONOK István, Szeged, 1981; *Erdély története*, 1, szerk. MAKKAI László, MÓCSY András, 1988. B. R.

BÁTHORI (G.) Mihály (Debrecen?, 1631. ?–Debrecen, 1669. ?): református egyházi író. Debrecenben 1652–54-ben hollandiai egyetemeken (Utrecht, Leiden, Franeker) tanult. Rhédei Ferenc udvari papja, szentjóni, 1658-tól huszti, 1659-től debreceni lelkész. M. nyelvtvű prédikációiban a közállapotokról festett kritikusképet. Alkalmi verseket is írt.

M. Hangos Trombita, Debrecen, 1664; *Halotti prédikáció Rhédey László felett*, uo., 1664. P. A.

BÁTHORY Boldizsár (? , 1560 k.–Szamosújvár, 1594. szept. 13.): énekszerző. B. István unokaöccse; a lengyel királyi udvarban nevelkedett. 1588-tól B. Zsigmond fejedelem tanácsosa, később a Habsburg-ellenes ellenzék egyik vezére. Zsigmond lemondásakor rábízta Erdély kormányzását. Mikor rövid idő múlva Zsigmond visszavette a hatalmat, az ellenzéki urakkal együtt elfogatta, s a börtönben megfojtatta. ~ halála előtt Istenhez könyörgő rabéneket szerzett.

Kiad. RMKT 17, 1, 1959.

Vg. I.

BÁTHORY István, somlyói (Szilágyosomlyó, 1533. szept. 27.–Grodno [Lengyelország], 1586. dec. 12.): erdélyi fejedelem, lengyel király; történetíró. Padovai tanulmányai nincsenek bizonyítva. Intézkedései a katolicizmus megerősítését szolgálták. Az antitrinitárius könyvkiadás elleni 1571. szept.-i cenzúra-rendelete megtiltotta a vallásos művek engedély nélküli kinyomtatását; Dávid Ferencet megfosztotta udvari papi tisztétől. 1579. szept. 14-én kérésére Krakkóból Kolozsvárra érkeztek az első jezsuita tanárok; 1580-ban megkezdte működését a jezsuita főiskola. Erdélyi és krakkói udvarában, kancellá-

riáin kiváló államférfiak, írók vették körül (Gyulai Pál, Kovacsóczy Farkas, Berzeviczy Márton, Balassi Bálint). A. Possevinót Erdély, J. M. Brutust Mo. történetének megírásával bízta meg. Brutus munkáját kiegészítésekkel látta el a Szatmár környéki harcokról (*Reminiscentiae [...]*); harctéri rendeleteket bocsátott ki (*Edictum Svirensse*, 1579; *Edictum [...] ob captam Polotiam*, 1579; *Edictum [...] post captam Polotiam*, 1580); emlékiratot intézett Iván cárhoz (1581). Levelei irodalmi értékűek, szónoklatainak emlékét kortársi híradások őrzik. Számos neki dedikált és róla szóló mű született (Bogáti Fazekas M., Cserényi M., Gyulai P., Hunyadi F., Kovacsóczy F., Valkai A.).

Kiad. VERESS Endre, *A történetíró ~ király*, ErdMúz 1933, (*Reminiscentiae [...]*); SZÁDECZKY Lajos, ~ emlékirata a muszka cárhoz, 1581-ben, Száz 1884 (részletek); ~ erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése, 1–2, kiad. VERESS Endre, Kvár, 1944; ~ levélváltása az erdélyi kormánnyal, kiad. VERESS Endre, 1948.

Ir. VERESS Endre, ~ király, 1937; CSORBA Tibor, *A humanista ~*, 1944; MAKKAI László, Stefan Batory w Siedmiogrodzie, Varsó, 1961. W. A.

BÁTHORY István (1555–1605) → ECSEDI *BÁTHORY István*

BÁTHORY Miklós (1435 k.–Vác, 1506. febr. 24. után): humanista főpap, író. B. István (?–1493) erdélyi vajda testvére. 1464–69 k. Bolognában Galeotto Marziónál, majd talán Firenzében tanult. 1469-től szerémi, 1475-től váci püspök. Vácott és Nógrád várában reneszánsz stílusban építkezett. Vácott humanista központot létesített, és nyilvános főiskolát alapított, ahol itáliai professzorok (Pescennio Francesco Negro, Bernardiono d' Udine) vezetésével az összes tudományt tanították. Francesco Bandini barátja, a firenzei humanisták híve. Marsilio Ficínóval és Sebastiano Salvinival levelezett, Mo.-ra hívta őket. Ficino filozófiai munkáját, Salvini két teológiai művét ajánlotta neki; Angelus Callimachus Siculus költeményt írt hozzá. Battista Guarinival is levelezett. Mátyás király nagyra becsülte, de az 1480-as évek elején haragra gerjedt ellene. Verses történeti műve elveszett.

Ir. GYURINKA Antal, ~ váci püspök..., Nagykőrös, 1904; HUSZTI József, *Platonista törekvések Mátyás király udvarában*, Minerva, 1924–1925; uő, *Angelus Callimac-*

hus Siculus költeménye ~hoz, MKsz 1929; JUHÁSZ László, Adalékok az 1437–1490. évekből, 1931; MERCATI, Giovanni, Ultimi contributi alla storia degli umanisti..., Vatikán, 1939; Váci egyházmegyei almanach, Vác, 1970; RHODES, Dennis E., Battista Guarini and a book at Oxford, Worcester–London, 1974. P. K.

BÁTHORY Zsigmond, somlyói (Várad, 1572. ápr. ?–Libokovicz [Cseho.], 1613. márc. 27.): mecénás. 1588–1602 között három ízben erdélyi fejedelem. Sikeres havasalföldi hadjáratának (1595. okt.) nagy irodalmi visszhangja támadt (Maurizio Moro, *Le gloriese vittorie*, Velence, 1595; Gianbattista Marino, *Sigismundo Battori*; Pellérdi Péter, ~nak Erdélyország fejedelmének, Németújvár, 1596; Jacobinus János, *Brevis enarratio*, Kolozsvár, 1596; Szöllösi István, *Rövid história*, Kolozsvár, 1635). Gyulafehérvári udvara reneszánsz művelődési központ. Itt működött Gianbattista Mosto zeneszerző, Simone Genga urbinói építész. ~nak ajánlott művek: Marcello Squarcialupi Cicero-értelmezése (Kolozsvár, 1584), Girulamo Diruta, *Il Transilvano* (Velence, 1593; 1609), Gianbattista Mosto madrigalkötete (Velence, 1595). Torquatus Aquilius (Bártfa, 1597) és Bocatius János (Bártfa, 1589) dicsőítő versei. Utolsó lemondása után, 1602-től Csehországban élt a császár kegyelemkenyerén.

Ir. KLANICZAY Tibor, Udvar és társadalom szembenállása Közép-Európában (az erdélyi udvar a XVI. század végén) = K. T., Pallas magyar ivadéka, 1985; BENDA Kálmán, Erdély végzetes asszonya, 1986; BALÁZS Mihály–MONOK István, Történetírók ~ udvarában = Magyar reneszánsz udvari kultúra, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, 1987; Erdély története, 1, szerk. MAKKAI László, MÓCSY András, 1988. B. R.

Báthory Zsigmondnak [...] hadairól (1595): históriás ének. Ismeretlen szerzője a fejedelem törökellenes hadjáratát verselte meg. Színán basának Havasalföld elleni vállalkozásáról is beszámolt. Szerzője Jacobinus *Brevis enarratiójából* merített.

Kiad. RMKT 17, 1, 1959.

Vg. I.

BÁTI László (Bp., 1909. febr. 11.–Bp., 1978. szept. 1.): irodalomtörténész. 1936-ban szerzett tanári diplomát a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Középkorában tanított, 1948-tól a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nyelvtanára. 1953-tól az Idegen Nyelvek Főiskoláján az angol

tanszék vezetője. 1955-től az ELTE angol tanszékének docense, 1973-tól tanszékvezetője. 1958–66-ban Londonban és Párizsban követségi tanácsos volt. A neveléstudomány kandidátusa (1963). Középkori és reneszánsz angol irodalommal foglalkozott, angol nyelvkönyveket írt.

M. Angol nyelvkönyv tanfolyamok és magántanulók számára, 1–2, 1958 (Véges Istvánnal); Szerelmesek éjszakája. Mai francia elbeszélők. szerk., 1967.

Ir. EGRI Péter, ~ emlékezete, Nagyv 1978; SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter, Búcsú ~tól, ÉI 1978. 37. sz. Fe. K.

BÁTI Zsuzsa; Koncz (Padé, 1938. dec. 31.): költő, műfordító. Az újvidéki egyetemen tanult. 1957-től a Magyar Szó munkatársa. 1962-től Muraszombatban él, az ottani Népújság szerkesztője, majd főszerkesztője. Költészetét válságérzet hatja át.

M. Kettőnk évszakai, v., Muraszombat, 1979; Útravaló, v., Újvidék, 1979.

Ir. VAJDA Gábor, Az idill keresése, MSzó 1979. dec. 22.; TOLDI Éva, „Az élet ideje”, Úz 1980. J. L.

BATIZI András (Batiz, 1515 körül–?, 1546 után): református énekszerző. Mestere Gál-szécsi István. 1530-ban, Dévai Bíró Mátyás idejében Kassán tanított, utóbb Perényi János pártfogolja. 1542–43-ban a wittenbergi egyetemen tanult. 1543-ban Eperjesről levelet írt Melanchthonhoz. 1545-ben részt vett az erdődi zsinaton; tokaji lelkész. Néhány forrás szerint működött Szikszón, Sátoraljaújhelyt, Erdődön. Ev. kátéja (1543–45) és 5 bibliai históriája (1540–46), főleg az *Izsák házassága* népszerű. Valószínűleg szerkesztett helyesírási kézikönyvet (1549). 12 gyülekezeti éneke közül 8-at a közvetlen utókor tulajdonít neki. Híres házasegyete (*Jámbor házások*) magába foglalja a 127–128. zsoltár fordítását is.

M. Keresztyéni tudományról való rövid könyvecske, Krakkó, 1543–1545; RMKT, 2, 1880.

Ir. PAYR Sándor, EvEgyhÉlet, 1914/1915; THURY Etele, ~ról és a szikszói iskoláról, ProtSz 1915; VARJAS Béla, A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei, 1982. H. G.

BÁTORI Irén (Bp., 1905. dec. 6.–Bp., 1958. júl. 24.): író. Zelk Zoltán felesége. Jászberényben végezte középiskoláit. Zenetanári

megalapította a Vidám Színpadot. 1927-től Berlinben és Bécsben lépett fel, 1929-ben az Andrassy úti Színház, majd a Teréz körúti Színpad művészeti igazgatója. 1936-ban megalapította a Lipótvárosi kabarét, 1939-ben a Pódium kabarét irányította. 1943-ban kémkedés vádjával a dachau koncentrációs táborba hurcolták. A háború után Svájcban élt.

M. Az esernyő és egyéb színpadi tréfák, 1921; Aranypatkó, operett, 1929; Konferanszainak gyűjteménye, [1939]; Szegény Hannibál és a többiek, 25 szatíra és burleszk, 1941; A száműzött pódium, konferanszok, jelenetek, Toronto, 1955.

Ir. SCHÖPFLIN Aladár, ~, A boldogasszony dervise, Nyug 1934; SCHÖPFLIN Aladár, Színházi bemutatók, Nyug 1934; FAZEKAS Imre, ~ beszél negyedszázados pályájáról, sikereiről, csalódásairól és a konferanszok titkairól, PN 1938. febr. 27. Sz. K.

BÉKEFI Antal; 1884-ig *Kann* (Szentés, 1858. szept. 28.–Szeged, 1907. okt. 2.): író, újságíró. Békeffi László apja. 1860 körül került Szegedre, itt végezte el a főreáliskolát. 1875-ben a bp.-i színiiskolában operatanszagon tanult. 1879-től a Független Hírlap, 1880-tól a Szegedi Napló munkatársa, 1899–1907 között felelős szerkesztője. 1892-ben egyik alapítója és 1904-ig főtítkára a Dugonics Társaságnak.

M. Bíró előtt, elb., Szeged, 1886; Szegény ördögök, vál. közlemények, uo., 1889; Napról-napra, elb., uo., 1890; Egy vitéz csendőrtiszt, 1893 (RIÓ néven); A Kálvárián, elb., 1894; A kis regényhősnő, r., 1895; Az asszony ítéel és egyéb elbeszélések, 1897; Betyárok, Szeged, 1897 (RIÓ néven); Az életből, elb., 1904.

Ir. LENGYEL András, ~, Szeged 1990–91. 12–13. sz.

E. Gy.

BÉKEFI Remig (Hajmáskér, 1858. aug. 3.–Eger, 1924. máj. 21.): történetíró, művelődés-történész. Ciszterci szerzetes. Hittudományi tanulmányait 1876–80-ban végezte Zircen, 1881-től Pécsen főgimnáziumi tanár, 1893-ban magántanári képesítést szerzett a bp.-i egyetemen. 1893-tól mint rendjének történetírója Bp.-en élt. 1898-tól a m. művelődés-történet rendkívüli, 1900-tól rendes tanára a bp.-i egyetemen. 1911-től zirci apát, 1917-től a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője. 1896-tól az MTA lev., 1908-tól rendes tagja, 1916-tól a Szent István Akadémia tagja. Fő kutatási területei a m. okta-

tásügy, a régi m. főiskolák, a magyarok külföldi iskolázása, a ciszterci rend és a középkori m. egyház története.

M. Keszthely és környékének néprajza, 1884; A pilisi apátság története, 1–2, Pécs, 1891–92; A cikádori apátság története, uo., 1894; A ciszterciek középkori iskolázása Párizsban, 1896; Árpádok közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése, 1896; A Ciszterci Rend története Magyarországon 1142–1896, 1896; Vallásos és erkölcsi élet Magyarországon az Árpádok királyok korában, 1896; A pásztói apátság története, 1–3, 1898–1902; A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-iki törvényei, 1899; A debreceni ev. ref. főiskolai XVII. és XVIII. századi törvényei, 1899; A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statutumai, 1901; A rabszolgaság Magyarországon az Árpádok alatt, 1901; Szent István király Intelmei, 1901; Hogyan lettek a ciszterciek tanítórenddé Magyarországon, 1902; A népoktatás története Magyarországon 1540-ig, 1906; A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban, 1907; A pécsi egyetem, 1909; A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig, 1910.

Ir. B. emlékkönyv, Dolgozatok ~ egyetemi tanári működésének emlékére, 1912 (bibli.-val); CSÁNKI Dezsdő, ~, Száz 1924; B. SZABÓ László, ~ emlékezete, 1934; DOMANOVSKY Sándor, ~ r. tag emlékezete, 1935.

M. L.

BEKÉNY János (17. sz.): szombatos énekszerző. Neve négy „szombatra való” istentiszteleti ének versfőiből ismeretes.

Kiad. RMKT 17, 5, 1970.

Vg. I.

BEKÉNYI Benedek (? , 1490 k.–?, 1544 előtt): humanista író. 1510–1514 között Werbőczy István pártfogoltjaként a bécsi egyetemen tanult. 1514-ben tanára, Johannes Camers Bécsben kiadta Janus Pannonius elégiáit, a könyvhöz ~ írt Werbőczynek szóló ajánlást. Itáliában folytatta tanulmányait; 1517-től Mo.-on élt, a kiskancelláriában jegyző, 1524-től nádori ítélmester. 1526-ban Ursinus Velius ~nek ajánlotta Bécsben megjelent *Neniáját*.

Ir. GERÉZDI Rabán, Egy magyar humanizmustörténet margójára = G. R., Janus Pannoniustól Balassi Bálintig, 1968; Magyar humanisták levelei, kiad. V. KOVÁCS Sándor, 1971. P. K.

BÉKÉS Gellért (Bp., 1915. jan. 3.): költő, író, szerkesztő. A bp.-i bencés gimnáziumban tanult. 1932-ben Pannonhalmán belépett a bencés rendbe. Teológiai tanulmányait Rómában, a rend Szent Anzelm Egyetemén végezte. 1938-ban szentelték pappá, 1940-ben teológiai doktorátust szerzett. 1940-től

tól egyetemi tanár Szegeden; 1957-ben megbízott rektor, 1957–58-ban rektorh., 1966-ban nyugalomba vonult. Kassák nyomán kibontakozó lírájában az életöröm, az erő szólal meg.

M. Felégett hidak, Komárom, 1930; Erő, v.,uo., 1931; Örömiadó, v., uo., 1935.

Ir. FÁBRY Zoltán, Egy szlovenszkói fiatalember [1936] = F. Z., Összegyűjtött írásai, 4, Pozsony-Bp., 1983; CSAN-DA Sándor, Első nemzedék, uo., 1968, 1982. Sz. Z.

BÓLYA Péter (Érsekújvár, 1944. jún. 27.– Bp., 1993. szept. 14.): író, publicista. A szegedi, majd a bp.-i orvostudományi egyetemen tanult, 1969-ben szerzett diplomát. 1974–76-ban a Medicina Könyvkiadó felelős szerkesztője. A M. Írók Szövetsége Ifiatl Írók Körének alapító tagja. Több lap (pl. Új Tükör, A Mi Világunk) orvosi rovatának üzeneteiből önálló műfajt teremtve több kötetet állított össze. Orvosi tárgyú műfordításai és rádiójátékai is vannak. Gazdag tapasztalati anyag alapján elsősorban az orvosok és betegek világának furcsaságait, torzulásait írta meg szórakoztató, olvasmányos formában.

M. Az eltűnt szoba, elb., 1975; A veréb századik lépése, kistr., 1979; A felelős, novellaciklus, 1979; A védőirat, r., 1981; Mindenhez közel, elb., 1983; Három regény, 1984; A vihar szeme, elb., 1984; Jelentés, orvosi levél - szociográfia, 1984; Orvosi üzenetek, 1985; C-dúr, fizsmoll, Nyáridő, r., 1986; Külhön, r., 1986; Vallomás bűnyűben, r., 1986; Siker és siker, r., 1989; Székési kísérlet, elb., 1989; Pohár a falon, kistr., 1989; Éva nővér, r., 1990.

Ir. FUNK Miklós, -: Az eltűnt szoba, Je 1976; SZÁSZ Imre: ~ Az eltűnt szoba = SZ. I., Háló nélkül, 1978; KÖVES István, Bemutatjuk ~t. Könyvvilág 1979; DÉRCZI Péter: Utazás Somossal, ÚÍ 1980; GÁLL István, ~, A felelős = G. I., Hullámlovas, 1981; KÓHÁTI Zsolt, ~, Mindenhez közel, ÉI 1984. 4. sz.; LÓRINCZY Huba: Egy modern pikaró kallódásai ~ prózája = L. H., Fénytörés, 1985.

R. T. O.

BOLYAI Farkas (Bolya, 1775. febr. 9.– Marosvásárhely, 1856. nov. 20.): matematikus, drámaíró. B. János apja. 1781-től a nagyenyedi, 1790–95-ben a kolozsvári kollégium diákja. 1793-ban fellépett az Erdélyi M. Színjátszó Társaság néhány előadásán. 1769–99-ben a göttingeni egyetemen tanult, barátságot kötött Gauss-szal. 1801-ben megnősült, Domáldon gazdálkodott. 1804–1851 között a marosvásárhelyi kollégium tanára.

1832-ben a M. Tudós Társaság matematikai osztályának lev. tagja. – Matematikai munkássága és műszaki találmányai mellett művészetekkel és néprajzzal is foglalkozott. M., latin és német nyelvű szakmunkái és alkalmi versei mellett hat drámát adott ki; közülük hárommal (*Pausanias*, *Mohamed*, *Kemény Simon*) részt vett a kolozsvári drámapályázaton. Döbrentei bírálata „fűzetlen orientál gyöngyöknek” nevezte őket, elismerve gondolati eredetiségüket, érzelmi gazdagságukat és nyelvi erejüket, kevesellve a műgondot. ~ tragédiái a felvilágosodás eszméit hordozó neoklasszicizmus és a szenvedélyvilág konfliktusait feltáró romantika határán vannak. Hatásukat azonban retorika és terjengősség gyengíti, ezért sem színpadra, sem a m. drámairodalom fősodrába nem kerültek. – ~ könyvei és kéziratának zöme a marosvásárhelyi kollégium könyvtárában, kisebb hányada az MTA Könyvtárában B.-gyűjteményében található. ~ról Benedek Elek rövid életrajzot, Tabéry Géza drámát, novellát és regényt, Barabás Gyula és Száva István regényt, Miklós Jenő és Rózsa Miklós drámát írt. Németh László két változatban készült drámában (*Apai örökség*, 1960; *A két Bolyai*, 1961), műhelytanulmányban és két filmtervben idézte fel alakját.

M. Őt szomorú játék, Írta egy hazafi [B. neve nélkül], Szeben, 1817; A' párisi per, Maros Vásárhely, 1818; Pope próba-tétele az emberről [az Essay on Man ford. angból], uo., 1818; II. Mohamed, szomorújáték, kiad. HEINRICH Gusztáv, 1899; JAKÓ Zsigmond, B. János élete és műve, Bk., 1953 [levelezésközléssel]; B.-levelek, vál., kiad., bev. BENKÓ Samu, uo., 1975.

Ir. [DÖBRENTEI Gábor], Az első Fűzetbeli Jutalom kihirdetésére békületett Szomorú Játékokról, ErdMúz 1818; BEDŐHÁZI János, A két B., Marosvásárhely, 1897; DÁVID Lajos, A két B. élete és munkássága, 1923, 1979²; KRISTÓF György, A két B. alakja szépirodalmunkban, Kvár, 1947; FRÁTER Jánosné, A B.-gyűjtemény, 1968; ROHONYI Zoltán, A magyar romantika kezdetei, Bk., 1975; BENKÓ Samu, Apa és fiú, B.-tanulmányok, 1977; FENYŐ István, Haza s emberiség, 1983; PÁNDI Pál, Úton ~ drámáihoz = Klasszika és romantika között, 1990; NAGY Imre, Nemzet és egyéniség, 1993. K. F.

BOLYAI János (Kolozsvár, 1802. dec. 15.– Marosvásárhely, 1860. jan. 27.): matematikus. B. Farkas fia. 1814-től a marosvásárhelyi ref. kollégiumban, 1818-tól a bécsi hadmérnöki akadémián tanult, 1823-tól mér-

Nyugtalan pásztorok, elb., Bk., 1968; Nap és árnyék, uo., 1979.

Ir. ~ műhelyében, IgSzó 1969; GÁLL Ernő, Népét szolgáló társadalomkutató = G. E., Nemzetiség, erkölcs, értelmiség, 1978; KISS Jenő, Vonások egy arcképhez = K. J., Emberközelből, 1979. K. J. B.

BRACHFELD Olivér Ferenc (Bp., 1908. jún. 2.–Bogota, 1967. dec. 16.): író, irodalomtörténész, műfordító. Egyetemi tanulmányait 1925–30-ban Bp.-en, majd Párizsban és Bécsben végezte. A Sorbonne-on és Münchenben tanított. 1936-ban a katalán egyetem tanára Barcelonában; uo. a köztársaság alatt az állami színház főigazgatója. 1938–1941-ben Párizsban élt. 1941-ben visszatért Spanyolországba. Élete végén a bogotai egyetem tanára volt. Századunk m. regényeit és színműveit ültette át spanyol nyelvre.

M. Magyar vonatkozások a régi katalán irodalomban és a katalán népballadákban, 1930; Historia de Hungria, Barcelona, 1957; Violante de Hungria, uo., 1992.

Ir. ANDERLE Ádám, „A magyar királylány”, Ttáj 1992.

K. J. B.

BRAJER Lajos (Nagybecskerek, 1865. márc. 23.–Nagybecskerek, 1943. nov. 30.): tanulmányíró, szerkesztő, műfordító. Középiskoláiig szülővárosában végezte, jogi diplomát Bp.-en szerzett. Bölcsészdoktori értékesítését (Kvár, 1888) Lessingről írta. A Grossbecskereker Wochenblatt és 1892-től a Torontál szerkesztője volt. 1908-ban Fiuméba költözött, megindította a Fiumei Estilapot. A Dugonics Társaság (Szeged) és a temesvári Arany János Társaság tagja volt. Novellák mellett irodalomtörténeti dolgozatokat írt, melyek német, olasz, francia, angol nyelven is megjelentek. Fordításában (1903, 1914, 1936) jelent meg németül a modern m. költők és néhány jugoszláviai m. költő számos verse.

M. Lessing mint az ún. polgári dráma megújítója, Nagybecskerek, 1888; Vörösmarty, sein Leben und seine Werke, uo., 1889; A vidéken, elb., bev. LAUKA Gusztáv, 1899; Ungarischer Dichtunger, ford., Lipcse, 1906; Moderne Ungarische Dichter, ford., Nagybecskerek, 1914; Ungarische Lyrik 1914–1936, 1936.

Ir. DÁNIEL György László, ~, Kal 1944; KALAPIS Zoltán, ~, Úz 1990. Ge. L.

BRANDOLINI, Aurelio Lippo (Firenze, 1454 k.–Firenze, 1497. okt. ?): humanista író. Gyermekkorától vak. 1466–1480 között Nápolyban, 1480-tól Rómában élt. 1489-ben Budára jött; Mátyás udvarában írta és a királynak ajánlotta *De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine* és *De comparatione reipublicae et regni* c. dialógusait. Mátyás halála után hazatért Itáliába, és Firenzében belépett az Ágoston-rendbe.

M. Irodalomtörténeti emlékek, kiad. FRAKNÓI Vilmos, ÁBEL Jenő, 1890, 2, magyarul: A köztársaság és királyság összehasonlítása, ford. ANGYAL Pál, 1928.

Ir. THORNDYKE, Lynn, Lippus Brandolinus, Political Science Quarterly, 1926; MAYER, Elisabetta, Un umanista italiano della corte de Mattia Corvino, ~, Annuario 1938; TRINKAUS, Charles, In our Image and Likeness. Humanity and Divinity in Italian Humanist Thought, 1–2, London, 1970. P. K.

BRANKOVICS György (Balassagyarmat, 1843. nov. 23.–Újpest, 1930. jún. 19.): író, újságíró. Losoncon, Selmecen, Pozsonyban, Győrben és Bp.-en tanult, jogot és teológiát végzett. Honvédtiszti vizsgát tett, 1874-ben főhadnagy lett, de 1875-ben lemondott tiszti rangjáról, és két évet külföldi tanulmányúton töltött. Hazatérése után csak az irodalomnak és újságírásnak élt. Többek között szerkesztette a Budapest c. napilapot (1879–1883), az Arad és Vidékét, valamint naptárakat, kézikönyveket is.

M. Shakespeare jellemképei, tan., 1–2, 1873–1878; A közhonvéd, r., 1879; Hópolyhek, elb., 1883; Az életből az életnek, 1884; A magyar szabadságharc története, 1899.

St. L.

BRASNYÓ István (Moholgunaras, 1943. aug. 15.): író, költő, műfordító. Az újvidéki egyetem m. szakán tanult. Szabadfoglalkozású író. Díjai: Híd-díj (1977, 1989), Szirmai-díj (1978), Bazsalikom-díj (1984). A műfajok határainak tágításával, a műfajok harmonikus elegyítésével vajdasági m. irodalom egyedi jelensége. Az 1960-as évek „modernkedő” verselése után, a líra és a próza sajátos ötvözésében lelte meg hiteles írói hangját. A *Kinn a szélben* (Újvidék, 1968) lírai elbeszélései meg az *Árnyék és fű* (uo., 1969) prózaversei jelentik a határvonalat. Noha ezután is megmarad rejtett, asszociációs szürrealizmusnál, nyilvánvaló objektivitásigény, dokumentációs hajlam, mikrorealiz-

tási előadóként és zenetanárként is dolgozott. 1973-tól a Film, Színház, Muzsika kritikusa volt. 1982-től a M. Televízió szerkesztője.

M. Majális, elb., 1975.

Ir. FODOR András, Bemutatjuk ~t, Könyvvilág 1975; SZILÁDI János, MNemzet 1975. jún. 29.; BATA Imre, Új 1975; OTTÓ Judit, Nszava 1975. nov. 12.; VARJAS Endre, ÉI 1975. 44. sz.; KOVÁCS Sándor, Je 1976; BESSENYEI György, Életünk 1976; CSÜRÖS Miklós, Ttáj 1976; KŐBÁNYAI János, Mozgó Világ 1976. *Má. Á.*

BULYOVSZKY Gyula (Rákoskeresztúr, 1826. ápr. 8.–Bp., 1883. ápr. 17.): író, újságíró, B. (Szilágyi) Lilla színésznő férje. Pesten, Debrecenben tanult. 1843-tól jelentek meg versei, elbeszélései. 1847-ben Pesten ügyvédi oklevelet szerzett; a márciusi ifjak egyike. 1848. ápr. 30-tól fogalmazó a belügymin.-ban. 1850-től több lap munkatársa. 1859–65-ben a Nefelejt; 1862. ápr.–nov. között a Hölgyfutár; 1864–67-ben a Sürgöny szerkesztője. Franciás könnyedségű színházi és képzőművészeti kritikái, tárcái tették népszerűvé.

M. A székely leány, francia szöveg használatával írta ~, Pest, 1858 (vigopera Huber Károly zenéjével); Fuzió, vígjáték, 1879.

Ir. MILASSIN Vilmos, ~, Hölgyek Lapja 1883. ápr. 22.; ÖRDÖG Róbert, Epizódok ~ életéből, uo., 1883. ápr. 29. *Sz. G. Z.*

BULYOVSZKYNÉ SZILÁGYI Lilla (Kolozsvár, 1834. máj. 25.–Graz, 1909. dec. 13.): színész, író, B. Gyula felesége, Sz. Pál színész lánya. 1847–48-ban a kolozsvári színházban, 1851–1858-ban a Nemzeti Színházban lépett fel. 1858-ban külföldre távozott, játszott Gothában, Drezdában, 1867–1875 között a müncheni udvari színház első drámai színésznője, 1875-ben a gothai udvari színház tagjává nevezték ki. 1876-ban visszavonult a színpadtól.

M. ~ novellái, 1–4, Pest, 1856–1857; ~ útinaplója, 1–2, uo., 1858; Norvégiából, Úti emlékek, 1–2, uo., 1866; Egy színésznő szerelme, Magyar Thália Játékszíni Almanach, uo., 1853.

Ir. PÉCHY Blanka, Hűségés hűtlenek, 1969. *Ce. M.*

BUNYITAY Vince (Sátoraljaújhely, 1837. jan. 11.–Nagyvárad, 1915. márc. 26.): katolikus egyháztörténész. Nagyváradon szentelték pappá 1860-ban. 1863–1880 között szent

jobb, majd bélfenyéri plébános, 1879-től püspöki könyvtárnok, 1893-tól kanonok, 1897-től felsőgagyai apát, 1907-től őrkano-nok, 1915-ben c. püspök. 1884-ben az MTA lev. tagja.

M. Az egyedi apátság története, Nagyvárad, 1880; A váradai püspökség története, 1–3, uo., 1883–84; A váradai káptalan legrégebbi statutumai, uo., 1886; Ipolyi Arnold kisebb munkái, kiad. 3–5., uo., 1887–1888; Szilágymegye középkori műemlékei, 1887; A római Szentlélek társulat anyakönyve 1446–1523, 1889; Dicsőséges Szt. László király éneke, Nagyvárad, 1892; Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából, szerk., 1–3, 1902–1906 (Karácsonyi Jánossal, Rapaics Raimunddal); A körösszezi és adorjáni gr. Csáky-család története, oklevéltár, 1–2, 1919 (Bártfai Szabó Lászlóval); Gróf Csáky Miklós hercegprímás váradai püspökségének története, kiad. MÁLNÁSI Ödön, Vác, 1935; A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig, 4, 1566–1780, kiad. MÁLNÁSI Ödön, Debrecen, 1935.

Ir. GAGYI Jenő, ~, Történelmi Szemle 1915; KARÁCSONYI János, ~, levelező tag emlékezete, 1916. *M. L.*

BUONACCORSI, Filippo; *Callimachus Experiens* (San Gimignano, 1437. ?–Krakkó, 1496. nov. 1.): író, politikus. Ifjúkorában a firenzei humanistákkal állt kapcsolatban. 1462-től Rómában egyik vezetője a II. Pál pápa elleni összeesküvésnek; még ennek leleplezése (1468) előtt Konstantinápolyba menekült. 1469–70 telén Lengyel.-ba érkezett, Sanoki Gergely dunajói várában kapott menedéket. 1472-től Krakkóban a király gyermekeinek nevelője; tanácsos, 1474-től királyi kancellár. A lengyel politika egyik irányítója. 1483-ban Budán követ; költeményeket írt Mátyás királyhoz és Beatrix királynéhoz. E rövid közjáték előtt és után a Mátyás-ellenes lengyel politika fő alakja. *Attila* c. művében burkoltan Mátyást is támadta. Könyvet írt I. Ulászló királyról és Sanoki Gergelyről.

M. Attila, kiad. KARDOS, Tibor, 1932; Historia de rege Vladislao ..., kiad. LICHONSKA, Irmina, KOWALEWSKI, Thaddeus, Varsó, 1961; Vita et mores Gregorii Sanocei, kiad. LICHONSKA, Irmina, Boroszló, 1963; Carmina, kiad. SICA, Francesco, Nápoly, 1981.

Ir. HUSZTI József, Callimachus Experiens költeményei Mátyás királyhoz, 1927; KARDOS Tibor, Callimachus. Tanulmány Mátyás király államrenszéről, 1931; PAPA-RELLI, Gioacchino, Callimaco Esperiente..., Róma, 1977; Callimaco Esperiente poeta e politico del 400, Firenze, 1987. *P. K.*

C

CABAN, Izák → *ZABANIUS, Isaacus*

CALCAGNINI, Celio (Ferrara, 1479. szept. 17.–Ferrara, 1541. ápr. 24.): humanista a ferrarai Este uralkodócsalád szolgálatában. Kora legkiválóbb alkotóival (pl. Ariosto, Erasmus, Raffaello) állt szoros kapcsolatban. 1510–1520 között Ippolito d'Este egri püspök titkára. 1517. dec. 4-én ura kíséretében Budára érkezett; kb. másfél évig élt az egri püspöki udvarban. Diplomata. Művei egy részét m. főpapoknak (pl. Szalkay László váci, Perényi Ferenc váradai püspököknek) ajánlotta, és irányította humanista stúdiumaikat. Orvostudománnyal és természettudományokkal is foglalkozott, kapcsolatban állt külföldi tudósokkal. Mo.-on írta *Quod coelum stet, terra moveatur* c. értekezését, melynek alapján Kopernikusz előfutárának tartják.

M. – Opera aliquot, Bazel, 1544.

Ir. HUSZTI, Giuseppe [József], ~ in Ungheria, Corvina, 1922, 3, 1923. P. K.

Calepinus-szótár (1502): Ambrosius Calepinusnak Reggióban megjelent, eredetileg csak latin nyelvű értelmező szótára. Későbbi kiadásait különféle nyelvű értelmezésekkel látták el. Legbővebbek a m. értelmezéssel is kiegészített tíz- és tizenegy nyelvű lyoni, genfi és bázeli kiadások, melyek a későbbi m. szótáriródalom, így Szamosközy István m.–lat. szótártörödéke, Verancsics Faustus és Szenci Molnár Albert *Dictionariuma* számára is forrásul szolgáltak. A m. értelmezés szerzője Laskai Csókás Péter erdélyi ref. lelkész, aki ezt a munkát két Wittenbergben tanuló m. diákkal együtt végezte el.

Kiad. MELICH János, Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből, 1912.

Ir. BÜKY, Béla, Zur Frage der Orthographie der ungarischen Wörter im Calepinus-Wörterbuch (1585), ALingu 1968; LABARRE, Albert, Bibliographie du Dictionarium d' Ambrogio Calepino (1502–1779), Baden-Baden, 1975.

Va. A.

CALLIMACHUS EXPERIENS → *BUONACORSI, Filippo*

Cantio de militibus pulchra; Szép ének a gyulai vitézekről („Emlékezzünk az király végházárul...”, 1561 tavasza után): ismeretlen szerzőjű históriás ének. 1621-ben Nagy Miklós másolta a Kuun-kódexbe, a cím tőle lehet. A ~t későbből ismert népköltészeti alkotásokkal rokonítja, hogy nem jelent meg nyomtatásban; hogy párbeszédese, rímtelen; viszont gazdag mondattani párhuzamosságokban és permutációkban. Nem tanít; műfajában csak az *Árgirus* és a *Szilágyi és Hajmási* ilyen, ám a ~t ezektől is elválasztja, hogy semminő iskolás tudásanyagot (történelem, mitológia, teológia, tudós szavak) nem tartalmaz. Nincsenek értelmes versfői. A hópénz-vita társadalomképe népi. Költője feltehetően írástudatlan személy. Erre vall, hogy az ének szerzői énje csak egyszer szóval meg egyes szám 1. személyben: a vitézek (memóriát próbára tevő) katalógusának bevezetőjében, ahol a költő egy pillanatra önmagára összpontosítja figyelmét, akár csak Homérosz a nagy hajókatalógus előtti múzsafelhívásban. Mivel a ~ haragtörténetének feszes a szerkezete, művét talán maga a költő mondta tollba. Ha e feltevés helytáll, a ~ a régi m. orális epika egyedülálló emléke.

Kiad. RMKT 16, 7, 1912, 1926; A Kuun-kódex, 1–2, kiad. VARGA Imre, 1979.

Ir. VARJAS Béla, „Szép ének a gyulai vitézekről” = A régi magyar vers, 1979; ARATÓ György, ~ = Eötvös-füzetek, Új folyam, Tanulmányok, 1977–1979, 1–2; HORVÁTH Iván, Eötvös-füzetek, ItK 1984; JANKOVITS László, Az emlékezés lehetőségei (Az orális kommunikáció és a ~) = Krónika [Pécs], 1987. Hh. I.

Cantio de Nicolao Zrényi („Római bölcseknek régi fejedelme...”, 1664 után): ismeretlen versszerzőnek Zrényi Miklós halálát sirató éne-

Makói Független Újság felelős szerkesztője. 1912-ben megnyitotta ügyvédi irodáját. Az Országos Köztársasági Párt alelnöke volt. 1914-ben 15 napot fogházban töltött. 1918-ban a Csanád vm.-i Nemzeti Tanács elnöke. 1919-től a Makói Újság (1922-től Makói Reggeli Újság) főszerkesztője. 1913-tól Juhász Gyula legkedvesebb barátja. 1922-től József Attila atyai pártfogója. Eperjesi János néven költő; műbarát és amatőr festő.

Ir. PÉTER László, ~, 1955; SZABOLCSI Miklós, Fialat életek indulója, 1963; uő, Érik a fény, 1977; VARGA Dezső, ~ és baráti köre, Makó, 1979. P. L.

Est-lapok (1910–1939): az Est Lapkiadó Rt. három napilapjának (Az Est [1910–1939], Magyarország [1920–1939], Pesti Napló [1920–1939]) gyűjtőneve. Alapító főszerkesztő Miklós Andor (1933. dec.-ig), szerkesztette Miklós Andor, Földi Mihály, Mihályfi Ernő, főmunkatárs volt Móricz Zsigmond. Főleg Mikes Lajos irodalmi szerkesztő jóvoltából a húszas években a m. irodalom jelentős fóruma lett; csaknem minden számottevő írónk szerepelt benne, s Mikes révén számos új tehetséget is felfedezett. Kiadványa *Az Est hármaskönyve* (1924).

Ir. LENGYEL Géza, Magyar újságmágnások, 1963; DERSI Tamás, A rejtélyes doktor, 1965; ~, repertórium, összeállította PESTI Ernő, 1–6, 1982–88. M. P. J.

ESTE, Ippolito d'; *Estei Hippolit* (Ferrara, 1479. nov. 20.–Ferrara, 1520. szept. 3.): humanista főpap, mecénás. A ferrarai uralkodócsalád fia, Beatrix m. királyné unokaöccse. Mátyás király akaratából 1487-től esztergomi érsek; 1493-tól bíboros. 1497-ben érsekségét Bakócz Tamással az egri püspökségre cserélte. Itáliában is jelentős főpapi javadalmi voltak. Ariosto 1517-ig ~ ferrarai udvarában élt, és neki ajánlotta *Orlando furioso*-ját. 1517 végétől 1520 elejéig Mo.-on élt, a politikai élet egyik irányítója. Udvarában olasz humanisták működtek, kapcsolatot tartva m. humanistákkal.

Ir. GEREVICH, Tibor, ~, arcivescovo di Strigonio, Corvina 1921; BANFI, Florio, Il cardinale Ippolito I. d'Este nella vita politica dell'Ungheria, L'Europa Orientale 1938; MIKÓ Árpád, ~ esztergomi érsek udvara és a reneszánsz kőfaragás Magyarországon (1487–1497), Ars Hungarica 1988. P. K.

ESTEI Hippolit → *ESTE, Ippolito d'*

ESTERHÁZY Károly → *ESZTERHÁZY Károly*

ESTERHÁZY Miklós [e.: *eszterházi*] (Galánta, 1582. ápr. 8.–Nagyhőflány, 1645. szept. 11.): író; főudvarmester, országbíró, nádor. Nyáry Krisztina férje, E. Pál apja. A Habsburg királyság híve. Nagy bibliai, patrisztikai műveltséget mutató, *Értekező levél Gróf Nádasdi Ferenchez* c. hitvitairata (1642, ms., bp.-i Egyetemi Könyvtár) a szentírás elsőbbségét bizonyítja minden emberi származású tanítás felett. Kiadta latinul, majd magyarul I. Rákóczi Györgyöt intő leveleit (*A Magyarországi Palatinusnak, Gróf Eszterházi Miklósnak, Rákóczi György Erdélyi fejedelemnek írt egynehány intő Leveleink igaz Paríájá*) 1644-ben Pozsonyban, majd 1645-ben Bécsben. A latin nyelvű változattal bizonyítani kívánta a külföld előtt, hogy a vallásszabadságért és a nemzeti királyságért folyó háborúért a fejedelem a felelős. Kismartoni, fraknoi székhelyén jelentős főúri udvart alakított ki. Udvartartásához tartozott a Nyáry Krisztina számára „szíves könyvecskét” fordító Hajnal Mátyás, ~ teológia- és matematikatanára; Káldi György, aki prédikációs kötetekben pontosan tudósít a nádor udvari élete rendjéről; Dobronoki György, a fontosabb politikai iratok latin nyelvű fordítója; feleségének gyóntatója, Kopcsányi Márton, elmélkedő művek, Mária-prédikációk szerzője. Lackner Kristóffal Mértékletességi Egyesületet szervezett. ~ előkészítette több főúr, pl. Nádasdy Ferenc, Batthyány Ádám katolizálását, maga is vezetett időnként hitvitákat ev. lelkesek ellen.

Kiad. Galántai gróf ~ munkái, kiad. TOLDY Ferenc, Pest, 1852.; ua., 1–2., Pest, 1853; Eszterházy Miklós nádor iratai, I. Kormányzattörténeti iratok, Az 1642. évi meghíúsult országgyűlés időszaka, kiad. és bev. HAJNAL István, 1930.

Ir. SZALAY László–SALAMON Ferenc, Galántai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora, 1–3., Pest, 1863–1870; HAJNAL István, ~ nádor lemondása, 1929; CSAPODI Csaba, ~, 1942; PÉTER Katalin, ~, 1985; KOVÁCS József László, ~ udvara és a nyugat-magyarországi reneszánsz = Magyar reneszánsz udvari kultúra, 1987.

K. J. L.

ESTERHÁZY Pál, galántai herceg (Kismarton, 1635. szept. 8.–Kismarton, 1713. márc. 26.): író, zeneszerző, államférfi. Apja E.